

JOHN BUNYAN ALS MENSCH EN SCHRIJVER

I.

MOEST eenigen tijd geleden een schrijver klagen dat alles in ons vaderland nog zoo stil bleef rondom de herdenking van Bunyan's 300sten geboortedag, er is sedert dat oogenblik veel veranderd. Er zagen in de laatste maanden tal van publicaties het licht, waarin Bunyan's groote verdiensten met liefde werden uiteengezet, terwijl Nederland zichzelf ook eerde door een geheel nieuwe vertaling van zijn hoofdwerk te doen verschijnen. Prof. van Nes te Leiden, die jaren geleden een mooi boekje over Bunyan schreef, kwam dezer dagen nog eens op deze liefde van zijn jeugd terug en gaf op de vraag, of Bunyan het waard was dat men hem met zooveel enthousiasme herdacht, een volmondig bevestigend antwoord. De liefde die de hoogleeraar in zijn jeugdjaren voor Bunyan heeft opgevat, was dezelfde gebleven tot in zijn ouderdom toe. Mogen wij daarin niet een symbool zien? Een gelijkenis, die ons iets te zeggen heeft?

Het is nu ongeveer 300 jaar geleden, dat in het eenvoudige dorpje Elstow John Bunyan, als zoon van eenvoudige ouders, het levenslicht zag. Reeds tijdens zijn leven werd hij geroemd. Hij mocht het geluk smaken dat hij meer dan één herdruk van zijn boeken in handen kreeg en toen hij in 1688 stierf had zijn naam reeds een klank gekregen, die Engeland lief was en een hooge volkswaarde vertegenwoordigde. Toch was dit nog maar een begin van de populariteit die hij daarna zou verwerven. Zijn dood werd de werkelijke wieg van zijn roem en na zijn sterven zien wij den kring van belangstelling al grooter worden. Waar ge tegenwoordig ook komt, overal is Bunyan bekend. Hij neemt een plaats in, zoowel in de kinderkamer als in het boudoir van vorsten en wereldgroten. Europa kan hem nog niet vergeten maar Azië en Afrika zijn óók bezig hem te leeren kennen. Zendingen weten te vertellen, dat Bunyan's boeken een zeldzamen ingang vinden bij bekeerde heidenen vanwege den grooten eenvoud van hun denkbeelden en het algemeen menschelijk karakter van hun gedachten. Zelfs het tooneel heeft Bunyan geëxploiteerd en gaf de „Pelgrimsreis naar de eeuwigheid" onder mystieke belichting, voor de oogen van een sensatielustig publiek weer. Maar misschien bestaat er geen duidelijker bewijs voor Bunyan's populariteit dan het feit, dat zoowel Roomschen als Protestanten zich vereenigen in het bewonderend genieten van zijn geschriften, die aldus een levende verbinding vormen tusschen twee groepen van Christenen, die sedert eeuwen van elkander gescheiden leven.

Naast alles wat er in ons vaderland over hem geschreven is, is er zeker in dit weekblad nog wel plaats voor een paar artikelen waarin wij hem als mensch en schrijver dankbaar willen eeren en gedenken. Al bezit het Protestantisme geen „heiligen", favorieten heeft het toch wel. En zulk een favoriet is Bunyan altijd geweest. Hij heeft eeuwenlang de vrome belangstelling van de geloovigen gehad en als er in onze dagen een atmosfeer binnen het Christendom hangt, waarin de figuur van een man als Bunyan niet duidelijk meer aan het licht kan komen, dan is het onze roeping die atmosfeer te zuiveren en een vrije baan te maken voor de roepstem van dezen grooten getuige Gods.

Bunyan behoorde krachtens zijn afkomst tot de „kleine luyden". Des te merkwaardiger is het, dat hij later beteekenis gehad heeft niet slechts voor hutten en werkmanswoningen, maar ook voor kasteelen en paleizen, zelfs voor het hof. Als het ergens duidelijk blijkt dat God hetgeen „niets is uitverkiest om er hetgeen iets is, door te beschamen", dan is het hier. Maatschappelijk was Bunyan arm. Al heeft men deze armoede wel eens teatraal vergroot en het voorgesteld alsof Bunyan een soort Jordaankind is geweest zonder kleeren of brood, het blijft toch een feit, dat zijn vader een eenvoudige ketelapper was, een man die langs den weg trok en pannen en ketels aan de deuren afhaalde, die hij dan meenam naar zijn huis en in een eenvoudige werkplaats repareerde. De kleine John zal er dikwijls hebben

bijgestaan in gepeinsd hebben: „wat is vader toch goed en knap" en later zal hij wel eens gedacht hebben dat geen menschenleven zoo stuk en gebroken kan zijn door de zonden of er is altijd een Heeler te vinden, die, evenals de ketelapper van Elstow, het oude nieuw maakt door de wondermacht van zijn goedheid en genade.

Wij weten dat de kleine John als een kind een beslist ondeugende jongen was en dat alles wat zijn lofzeggers van hem vertellen alsof hij een model van braafheid zou zijn geweest, beslist onwaar is. Hij was niet maar ondeugend in den gezonden zin van het woord, maar had bepaald leelijke plooiën in zijn karakter, die, al ze er later niet uitgestreken waren, hem hadden voorbestemd om een misdadiger te worden van een lang niet onschuldig soort. Bij een vroegrijpe lichaamsontwikkeling paarde zich een ziekelijke lust om alle zonden daadwerkelijk te bedrijven, een wensch die hem er bijv. eens toe bracht om te zeggen dat als hij dan tóch verloren ging het veel verstandiger voor hem was om eerst nog eens flink uit alle mogelijke verboden wateren te drinken, wat hij dan ook geducht gedaan heeft.

Dansen, kaarten, liegen en vloeken waren zijn boezemzonden en als hij zich daarmee niet bezig hield, was hij te vinden achter een of ander schunnig boek, een „beestachtige roman" zooals hij zelf zegt, waaruit hij dan nieuwe

Ik wijs er ook hier nog eens op, dat men zijn boeken en vooral zijn „Christenreis" niet goed kan begrijpen wanneer men met deze zonden van zijn jeugd geen rekening houdt; zij komen telkens, verzinnebeeld, in zijn werken voor. Natuurlijk mag men niet te ver gaan en niet zeggen dat alle zonden die in „De Christenreis" zinnebeeldig voorkomen, ook metterdaad door Bunyan zelf zijn gepleegd. De „Christenreis" is niet een letterlijke copie van zijn leven maar zij is er toch wel een zijdelingsche illustratie van. Ik wil er hier bijv. op wijzen, dat de bekende en beroemde geschiedenis die zich afspeelt op de „Kermis der ijdelheid", in lijnrecht verband staat met wat Bunyan zelf in zijn leven heeft gezien en gedaan. Men herinnert zich de episode nog wel: Christen en Getrouw komen op een zekeren dag op de Kermis der ijdelheid aan, waar zij uitgenoodigd worden allerlei waar te koop en die men daar steeds in overvloedige mate kan krijgen: ambten, titels, vrouwen, lichaam, ziel, zilver, goud, en waar de bezoekers bovendien vergast worden op gratis-voorstellingen van dieverijen, moord, overspel, meeneed enz.

Nu staat het voor den kenner van Bunyan's leven vast, dat hij de stof voor deze aangrijpende teekening ontleend heeft aan één van die jaarlijksche markten die in de buurt van Elstow gehouden werden en die dikwijls allergevaarlijkste plaatsen waren voor de jeugd. Hoe dikwijls zal de opgeschoten John met zijn kameraden zoo'n „jaarbeurs" niet bezocht hebben! Hoe dikwijls zal hij zoo'n kraam zijn binnengegaan en van min of meer nabij dingen gezien en gehoord hebben, die zijn verbeelding beoedelden en die hem, met een van begeerte brandend hart, naar huis deden gaan.

Zoo zitten zijn werken vol herinneringen aan zijn jeugd en zou men aan zijn „Christenreis" als ondertitel den naam kunnen geven dien Augustinus eens voor een zijner werken koos: „confessiones", „belijdenissen".

Wat was Bunyan voorts voor een mensch? Een droomer? Een soort Protestantische kloosterling? Een mysticus, die afgestorven was aan het rijke, bloeiende aardsche leven? Ach, men heeft er wel plezier in gehad hem zoo voor te stellen, maar in werkelijkheid was hij alles minder dan dat. Bunyan was een echt kind van den storm. Zooals de tijd waarin hij leefde was, zoo was hij ook zelf: een eerste klas vechtersbaas en een moedige kampioen voor de rechten van de Reformatie, die hij wilde doen zegevieren. Het is waar, dat het hoofdwerk dat hij schreef een „droom" is en dat men hemzelf daarom met het volste recht „droomer" noemen kan. Het is ook waar dat in zeker opzicht in dit boek de man ondergaat in den geïnspireerden peinzend. In de verbeelding van het volk leeft hij altijd voort als de gebonden gevangene, die in zijn gevangenis op een menigte verspreide vellen papier zijn „Pelgrimsreis" zit te schrijven. Maar dat beeld komt heel weinig overeen met den man, die met alle mogelijke elementen van fanatisme in zijn natuur een strenge en militante houding heeft aangenomen tegen de leidlieden van zijn dagen, den man die maandenlang soldaat is geweest maar eigenlijk het soldatenhart nooit heeft verloren.

John Bunyan.

Het is waar: na zijn bekeering leefde hij meer in de onzichtbare wereld dan in Engeland. Met de oogen van zijn ziel zag hij het nieuwe Jeruzalem en de straten van safier waar de engelen hun Hallelujah's zingen, maar dat gezicht maakte juist dat hij meer geschikt werd om een goed vaderlander en burger hier op aarde te zijn. Hij die den hemel eenmaal geopend gezien had boven zijn hoofd kan onmogelijk deze aarde een hel laten. Vandaar bijv. dat hij zoo'n uitstekende vader was voor zijn kinderen en zoo'n trouw echtgenoot voor zijn vrouw. Vandaar ook dat hij altijd vol praktische adviezen was voor menschen die hulp en raad bij hem kwamen zoeken. Vandaar ook dat zijn belangstelling zich vooral richtte op de praktische reformatie van het kerkelijk leven: Prayer-book, het vrije gebed enz. En bij allen lof die men zijn „Christenreis" toezwaait, zal men ook nog deze erkenning moeten voegen, dat het boek zoo door en door praktisch in opzet en bedoeling is en van de eerste blijdzij tot de laatste midden in het volle, dikwijls gevaarlijke leven staat. Neen, Bunyan was geen droomer. Hij was de man van de daad omdat hij de man was van de praktijk. Hij stond met zijn twee voeten stevig op de aarde al had hij er telkens last van dat hij met zijn hoofd boven de wolken reikte.

Dr. Griffith zegt, dat hij een teleurgestelde „oud-gediende" van het leger was. Dat kan heel goed waar zijn voor den militair dienstdienst maar hij is nooit teleurgesteld geweest in het leger van Koning Jezus, want hij zag in, dat betere tijden alleen kunnen komen langs een weg van berouw en bekeering en dat de verbetering dezer wereld niet het werk van het leger kan zijn maar alleen van de Kerk van den levenden God.

Ook als prediker begon Bunyan al spoedig naam te maken en dat is geen wonder want hij was waarlijk een man „van het woord". Wel moet hij het oor van zijn hoorders een enkele maal beleedigd hebben door het gebruik van al te platvloersche uitdrukkingen of beelden, maar men hoorde hem toch graag en hield van hem. Veel meer nog dan Spurgeon en de Witt Talmage was hij een echte volksredenaar met al de charme en gevaren die zulk een mensch kenmerken. Hij sprak meestal voor de vuist weg en greep de gedachten zooals zij zich toevallig voor zijn fantasierijken geest vertoonden. Struikelde hij, dan was dat een welkome gelegenheid om Jacobus' woord te illustreren „indien iemand in woorden niet struikelt, die is een volmaakt man". Het spreekt vanzelf, dat bij zulk een methode van preeken het enthousiasme der overtuiging moet vergoeden wat de reden aan degelijke Schriftverklaring mist. Van Schriftuitlegging kwam dan ook meestal in zijn preeken niets terecht. Hij fantaseerde meer dan dat hij exegetiseerde. „Het laatste oordeel" was vooral een van de geliefkoosde onderwerpen in zijn preeken. Soms kon het dan gebeuren, dat het den hoorders was, alsof zij het sissen van het vleesch hoorden, wanneer roode duivels de lichamen van de verdoemden met vuur verbranden. Zulk soort prediking is afschuwelijk en beantwoordt niet aan de bedoeling waarmee Christus Zijn predikers in de wereld stuurt. Later is er gelukkig wel eenige verandering in deze preekmethode gekomen maar hij blijft toch zijn levenlang een beroep doen op de vrees van zijn hoorders om ze daardoor als 't ware, het Koninkrijk der hemelen binnen te jagen.

Toen hij op het hoogtepunt van zijn roem stond, konden de kerkgebouwen de hoorders niet bevatten. Zelfs een van Oosterzee in ons land en een Frank Thomas in Zwitserland hebben het nooit zoover gebracht dat in den grauwen ochtendschemer een paar honderd menschen geduldig stonden te wachten totdat de deuren van het kerkgebouw opengingen! Zoo was het echter méér dan eens bij Bunyan. Hij was geliefd, maar — wie geliefd is, wordt ook gehaat. Het duurt niet lang of de officieele staatskerk, die dezen ongeordenden lekenprediker niet kon dulden, sluit Bunyan in een gevangenis op waar hij twaalf beste jaren van zijn leven in een gedwongen rust moest doorbrengen die lijnrecht inging tegen den onstuimigen vrijheidszin van zijn karakter. Deze kerker wordt hem echter een Pniël en een plaats van groote, geestelijke bevrijding. Zijn bekeering wordt hier voltooid en zijn geestelijk leven ontvangt er den diepgang dien wij blijvend in de „Christenreis naar de eeuwigheid" kunnen bewonderen.

Bunyan's geboortehuis te Elstow.

Van zijn edele menselijkheid getuigt ook de geschiedenis die ons uit het einde van zijn leven bekend is gebleven. Hulpvaardig als hij was, altijd bereid om anderen in hun nood te helpen, was men hem gaan beschouwen als een soort middelaar in huwelijkskwesties en familietwisten, die dan door hem tot een gunstige oplossing moesten worden gebracht. Zoo was ook nu weer het geval. Toen hij neerlag op zijn ziekbed, vermoed, overwerkt en terwijl hij telkens nog drukproeven van zijn laatste werken ontving, bereikte hem het bericht dat een jonge man in oneenigheid met zijn vader leefde en dat deze hem wilde onterven. Hoewel Reading, waar de vader woonde, 18 uur van Bedford verwijderd lag, liet Bunyan onmiddellijk zijn paard zadelen en reed naar Reading waar het hem inderdaad gelukte den vader milder te stemmen. Verblijd over dezen uitslag wilde hij de gelukkige tijding persoonlijk in Londen aan den zoon gaan vertellen. Het weer was buitengewoon slecht en onstuimig. De regen gutste langs zijn mantel en de flanken van zijn paard af. In Londen aangekomen, werd hij ziek, ernstig ziek. De koorts deed hem urenleng ijlen. Wij weten niet of zijn vrouw en kinderen nog aan zijn sterfbed zijn geweest, maar al was het niet het geval, dan zullen Bunyan's gedachten toch zeker dikwijls gegaan zijn naar die lieve vrouw, die hem zoo dapper het levenskruis had helpen dragen. Tot een vriend, die hem beklaagde omdat zijn lijden zoo angstig was, zei hij: „de school des lijdens is de school des lichts. Daarin leeren wij beter Gods liefde kennen". De allerlaatste woorden die men verstaan kon, waren een herinnering aan de „heiligen in de toekomstige wereld".

Daarna sloten zich zijn lippen en zijn oogen sloten zich ook. Bunyan viel in een diepen slaap. Het was de slaap des doods waaruit hij niet meer zou ontwaken.

Zijn graf ligt in „Bunhill Fields", een kerkhof dat tot geen bepaalde kerk behoorde. Hij ligt er tusschen Angliken die hij heeft bestreden en Roomschen in wie hij zijn vrienden niet kon zien. Maar de dood verzoende al deze tegenstellingen en roept ons toe dat Bunyan een levend lid geweest is van de „Una sancta" de eene, heilige, algemeene Christelijke Kerk die overal haar leden heeft waar Jezus Christus als de eenige troost in leven en in sterven wordt beleden.

„Nooit heeft een doode

meer geleefd dan hij" sprak een redenaar op het graf van een bekenden godloochenaar.

Wij zullen in een volgend artikel zien, dat dit woord ook van Bunyan is waar gewest.

Ds. A. G. WOLF.

GEESTELIJK LICHT

DE school des kruises is de school des lichts, zij ontdekt de ijdelheid, laagheid en goddeloosheid der wereld en laat ons meer zien van de bedoeling Gods. Uit den donkeren rampspoed ontspringt een geestelijk licht.

In tijden van beproevingen ondervinden wij gewoonlijk de aangenaamste gewaarwordingen van de liefde Gods.

Zoo wij van harte afstand deden van de vermaken dezer wereld; wij zouden vanwege onze beproevingen weinig verontrust worden. Omdat men te veel gehecht is aan de vermaken dezes levens, daarom is een kommervolle toestand voor velen zoo ondragelijk, en daarom kunnen zij datgene niet verduren, wat scheiding maakt tusschen hen.

JOHN. BUNYAN.

JOHN BUNYAN ALS MENSCH EN SCHRIJVER

II.

Wij willen in dit artikel uit den rijken schat van Bunyan's „Christen en Christinnereis” het een en ander naar voren brengen, in de hoop dat zowel de kenners als niet-kenners van Bunyan er door opgewekt zullen worden zijn beroemde meesterwerk nog eens ter hand te nemen en te lezen.

Zooals bekend is, draagt Bunyan's hoofdwerk in onze taal verschillende titels. Soms wordt het „De Pelgrimstocht naar de Eeuwigheid” genoemd en soms „De Christen- en Christinnereis”. De oorspronkelijke Engelsche titel geeft echter de bedoeling van den schrijver nog zuiverder weer. Er is daar sprake van een „progress” en in dat woord ligt de gedachte aan „voortgang” opgesloten. Het duidt aan, dat er in het leven van den Christen een ontwikkeling zit en dat de pelgrim die naar het hemelsche Jeruzalem reizen wil, op dien weg ook waarlijk vorderingen zal maken als hij er ernstig naar streeft het doel te bereiken. Het Christelijk leven is een „progressief” leven. Het is, ondanks alle moeilijkheden en teleurstellingen, een „voortgaan” van kracht tot kracht totdat de vermoeide, afgematte pelgrim voor God in Sion zal verschijnen.

Deze gedachte kan in onze taal niet zuiver worden weergegeven. Noch het woordje „reis”, noch de uitdrukking „pelgrimstocht” zijn in staat de specifieke nuance van het woord „progress” te vertolken.

Wat is nu het literair karakter van de Pelgrimsreis en bij welk genre van literatuur kunnen wij haar indeelen?

Bunyan's Christenreis is een „allegorie” en wij weten allen wat de „allegorie” bedoelt. Wij vinden er in den Bijbel een paar verrukkelijke voorbeelden van. Denk aan de beroemde geschiedenis van de boomen die een Koning begeerden, of aan het aandoenlijk verhaal van den rijken man, die het oolam van een arm boertje roofde om het zijn voorbijtrekkenden gast voor te zetten. Men heeft er terecht op gewezen, dat zulk een allegorie aan een eigenaardige behoefte van den menschenlijken geest voldoet. De mensch beseft onwillekeurig dat het woord van Goethe waarheid is „alle Erscheinung ist nur ein Gleichniss”. Wij gevoelen spontaan dat de uitwendige wereld, die wij dagelijks waarnemen met de inwendige, in nauw verband staat en dat daarom het „natuurlijke” bijzonder geschikt is om het „geestelijke” af te beelden. Wat heeft Jezus dat bijv. diep verstaan! Wat was Hij een goddelijke Verzinster van fabels! Wat heeft de parabel of gelijkenis van uit Hem nieuwe roem behaald! Van de zon af, die bloedrood over de velden van Palestina onderging, tot aan de hen toe, die haar kiekens vertroetelde in het stof, drukte heel de wereld Hem een hoogere waarheid, vol licht en klaarheid, verzinnebeeld uit. In dat opzicht is Bunyan dus een waar discipel van Jezus geweest. Achter elk beeld, dat hij in de „Christenreis” gebruikt, ligt een gevoelvolle waarheid verborgen. Er schuilt een werkelijkheid achter iedere gelijkenis. Hij nam de wereld waarin hij dagelijks leefde, de wereld van Elstow en Bedford, in zijn handen op; houdt haar tegen het licht, het licht der eeuwigheid en laat er de glansen van een hoogere realiteit doorheen spelen, de realiteit der verlossing, die hij aan zijn lezers wilde verkondigen.

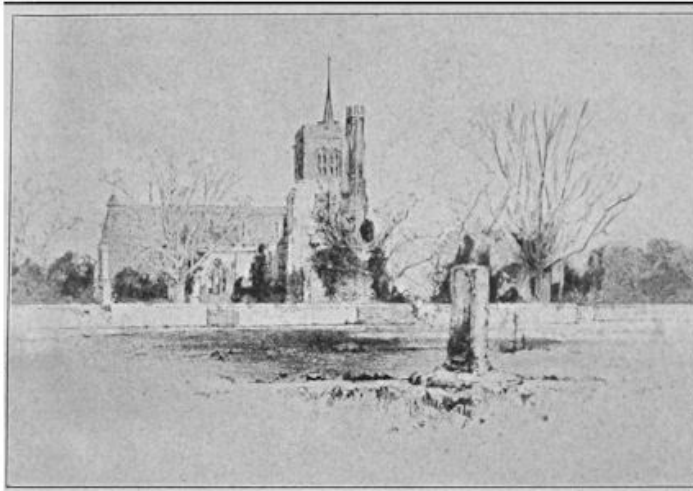
En let er dan op, hoe buitengewoon levend de figuren zijn, die hij teekent. Het zijn geen marionetten, geen levenloze wezens of bleke schimmen, die zonder geluid elkander voorbijglijden in een etherische wereld, maar figuren van vleesch en bloed die denzelfden strijd kennen als wij en aan dezelfde wetten (ook die der zonde!) onderworpen zijn als al de anderen. Vandaar, dat zijn personen zoo dicht bij ons staan. Zij schijnen ons aan te zien en te vragen: „Kent ge mij niet? Hebt gij mij nog nooit ontmoet in het leven?” Soms maken zij het ons nog angstiger en is het alsof zij vragen: „Ben ik soms uw tweelingsbroeder, uw tweelingszuster?” En een enkele keer wordt het nog erger: wij zitten rustig zulk een Bunyan-figuur te bestudeeren

en dan komt er plotseling een stem tot ons, en niemand weet vanwaar, die ons zegt: „die man of die vrouw, zijt gij”.

Aan dat karakter van onmiddellijkheid paart zich nog een tweevoudige, andere karaktertrek, n.l. een zekere algemeene menscheijkheid en een algemeene Christeljkheid.

Met het eerste bedoel ik, dat de „Christenreis” niet geschoeid is op een bepaalde Oostersche of op een Westersche leest maar een algemeen menscheijk karakter draagt. De figuren die erin geteekend worden hebben iets universeels. Gij kunt ze evengoed tegenkomen in Holland als in Engeland, in Groenland als in de steppen van Patagonië. Ze hooren ook niet tot één bepaalde maatschappelijke „standing”. Ge vindt ze terug onder armen en rijken, onder intellectueelen en analfabeten. Bunyan's menscheijtype is niet „een” mensch maar „de” mensch zooals hij denkt en leeft, zondigt en bidt, zijn diepte van vernedering kent en wandelt over zijn hoogten van aanbidding. Daarom blijft zijn boek actueel en wordt het even graag in de 17de als in de 20ste eeuw gelezen.

Naast dit algemeen-menscheijk karakter, staat nog het algemeen-Christeljk karakter van het boek. Ik bedoel er dit mee: hoewel Bunyan lid was van één bepaalde kerk en levenslang voor die kerk heeft gestreden, neemt hij niet een klein-kerkeljk standpunt in en werd zijn boek geschreven voor den grooten kring van uitverkorenen, die met elkander de ééne, algemeene, Christeljke Kerk vormen. Zooals bekend is, ging Bunyan wel wat ver in zijn verachting van confesio-

Bunyan's kerk te Bedford.

neele geschillen. Zwak dogmaticus als hij was, bovendien begiftigd met een meer synthetischen dan kritischen geest, kon hij niet inzien dat het kiezen van een bepaalde confessie voor een kerk niet een spelletje of een aardigheid is, maar het gehoorzamen aan een Goddeljken plicht. In dit opzicht heeft Bunyan de Christeljke kerken bepaald onrecht aangedaan. Zijn onverschilligheid voor iedere confessie, mits deze zich maar bewoog binnen den kring van het orthodox Protestantisme, schijnt wel ruim en breedhartig te zijn maar is van een gemakkeljkheid die aan oppervlakkigheid grenst. Vandaar zijn bekende uitspraak, dat de partijnamen als Wederdoopten, Independenten, Presbyterianen enz. niet uit Jeruzalem of Antiochië maar uit de

hel afkomstig zijn, omdat zij natuurlijkerwijze de verdeeldheid bevorderen. Wanneer men hem op afwijkende meeningen der geloovigen wees en zeide dat men zulke menschen toch niet tot zijn kerk kon toelaten, glimlachte hij en zeide: „ontvangt elkander gelijk Christus ons ontvangen heeft”.

Men kan tegen deze ruimhartigheid zijn bezwaren laten gelden (en ik heb er meer bezwaren tegen dan Dr. J. H. Gunning, die Bunyan juist om deze zijde van zijn karakter uitbundig roemt!) het moet erkend worden, dat deze afwezigheid van allen kerkelijken hartstocht, hem des te gemakkeljker zijn aandacht deed bepalen bij de hoofdwaarheden van den Bijbel die nu hun volle, heerlijkste belichting konden ontvangen. Terwijl wij, kinderen van één bepaalde kerk, met onzen eigen kerkelijken strijd, dikwijls gedwongen worden ons met heel onze aandacht, op de periferie der Christeljke waarheid te bewegen, kon een man als Bunyan altijd in het levend middelpunt staan. Christus en het geloof in hem als Zaligmaker en Verlosser, was het eenig criterium der orthodoxie dat hij wilde erkennen. Ieder die dezen Naam, als het inbegrip van den eenigen troost in leven en in sterven noemde, was voor Bunyan een vriend, ja, meer dan een vriend, een broeder en een zuster. Hij wilde geen oordeel uitspreken over anderen die op alle punten der waarheid niet geheel dachten als hij, maar wilde ze allen omvatten in de ééne, groote liefde tot Christus, in den éénen doop die zij ontvingen en in den éénen Bijbel, die hen allen dierbaar was.

Dit kerkeljk indifferentisme wordt hier dus niet als ideaal genoemd maar slechts als een feit in Bunyan's leven geconstateerd. Maar tegeljk spreken wij als onze innige overtuiging uit, dat wie zich zoó op het „eene-noodige” kan concentreren en Christus-alleen voor het oog van zijn lezers kan oproepen, daarmee aan de menscheid een evangelisatorischen weldaad bewijst die niet hoog genoeg gewaardeerd kan worden. Licht hierin niet de mysterieuze invloed van den Bijbel

zelf besloten? Is daaruit ook niet het geheim te verklaren van den fenomenalen opgang die een boek als Thomas à Kempis, „De navolging van Christus” heeft gemaakt? Dergelijke boeken zijn uit de Bron zelve geput. De schrijvers hebben aan de oevers van de rivier des levens neergezeten en gedronken. Alles hier op aarde is hun onbeduidend en klein geworden vergeleken bij de uitnemende grootheid van Christus en Zijn genade. Bunyan's belijdenis was dus die van de rechtzinnigheid uit alle eeuwen: Jezus Christus en die Gekruisigd! Hij alleen is hoog verheven! Hij alleen is al uw zielsaandacht waard. Komt, buigen w'ons dan biddend neer! Komt, laat ons knielen voor dien Heer!”

Willen wij nu uit de rijke juweelkist van de „Christenreis naar de eeuwigheid” enkele kleinoodiën naar voren halen, dan overvalt ons aanstonds een zekere verlegenheid omdat wij niet weten wat wij uitkiezen zullen. De persoonlijke aanleg van den lezer moge aan een bepaald figuur de voorkeur geven, wij vinden het toch moeilijk te kiezen. Laat ik, om de wijze waarop Bunyan ons in zijn verrukkelijk werk onderricht, beter te doen kennen, slechts op enkele voorbeelden wijzen. Daar hebt ge al aanstonds het begin van het boek. Wat een prachtige ouverture van het geheel! Wat een klasieke aanhef met de woorden: „Op mijn reis door de woestijn van dit leven, leidde mijn weg naar een spelonk, waar ik mij neerlegde om te slapen.”

Zulke woorden vergeet men niet meer. Evenals de opening van Homerus' „Ilias” of van het Johannes-evangelie, blijven ze in ons geheugen ingeprent.

Daarna wordt ons verhaald hoe Bunyan gebogen gaat onder een zwaar pak dat zinnebeeldig zonde en schuld voorstelt en hoe hij de inwendige zekerheid heeft ontvangen dat de stad des Verderfs, waarin hij woont, met hemelvuur verbrand zal worden. Als hij deze dingen aan zijn ongelovige vrouw en kinderen meedeelt, denken zij dat hij krankzinnig is geworden. Sta bij dat woordje even stil en leer hieruit de allegorische schrijfwijze van Bunyan kennen. Christen wordt voor „krankzinnig” aangezien omdat hij ernst maken wil met Gods gerechtigheid en met het toekomstige oordeel. Maar nu moeten wij die krankzinnigheid symbolisch verstaan en er in zien den indruk dien Gods geestelijke wonderen altijd maken op het onbekeerde hart van den mensch.

„Krankzinnig!” zoo heeft de schare gezegd van de discipelen toen ze op den Pinksterdag te Jeruzalem stonden te getuigen van de geestelijke wonderen van Opstanding en eeuwig leven.

„Krankzinnig!” was de eindconclusie die de machtige Festus maakte toen hij Paulus, die „raasde”, terugstuurde naar zijn kerker. „Il pazzo”. De dwaas! De dwaas! — riep de jeugd Franciscus van Assisi achterna toen hij steenen bedelde voor het huis van zijn God. De natuurlijke mensch verstaat niet de dingen die des Geestes Gods zijn omdat zij geestelijk onderscheiden worden. Zooals de vleeschelijke Jood geen heerlijkheid kon zien in den gekruisigden Christus, zoo zien de vrouw en kinderen van Christen enkel dwaasheid, overspanning en krankzinnigheid in zijn schoone vlucht uit de stad des Verderfs om zijn ziel te behouden.

Van dat oogenblik af, zien wij Christen in het veld staan met een boek in zijn handen, waarin hij onophoudelijk leest. Zonder dat de schrijver het opzettelijk zegt, weten wij het al: dat boek is de Bijbel.

Door het op de eerste bladzijde van z'n gedicht in proza te noemen, geeft Bunyan aan den Bijbel onmiddellijk de plaats die hem toekomt, de eereplaats. Om dat Boek concentreert zich straks heel de vlucht naar de Hemelpoort. „Van het oogenblik af, dat Christen in de Pelgrimsreis optreedt is hij de man van het boek”. Hij zit vol onzekerheid en aarzeling, hij wordt telkens door twijfel aangevochten en geslingerd, maar aan de zekerheid van wat dat boek hem zegt, twijfelt hij nooit. Wanneer Halsstarrig allerlei twijfel uit over de heerlijke dingen die Christen hem voorhoudt, zegt hij eenvoudig: „hier, lees het dan zelf maar in dit boek.” Als Plooibaar het hem lastig maakt met allerlei moeilijke vragen, antwoordt hij bedaard: „daarover zal ik mijn boek even naslaan.” Aan Formalist en Hypocriet vraagt hij: „Weet gij niet wat er geschreven staat?” Hij heeft een onbepaald vertrouwen in „het Woord”. Het neemt de grootste plaats in in zijn leven; daarom verschijnt Christen met dat boek in zijn hand, reeds op de eerste bladzijde van „De Christenreis”.

Op wie van zijn zeldzaam-schoone figuren (schoon, in al hun leelijkheid dikwijls!) zal ik verder wijzen? Op Getrouw en Barmhartigheid, als op typen van alles wat liefelijk is en welluidt? Of op een type als „Mondchristen”? Van alle afschrikwekkende figuren vind ik hem het best geteekend. Wat een wereld van fijne, zielkundige trekken heeft Bunyan in dien éénen figuur samengeperst. Ongetwijfeld was het de haat tegen het Pharizeïsme en de eigengerechtigheid die hem de stof voor deze teekening heeft geleverd. „Mondchristen” is lang en mager; men ziet er de geestelijke schrielheid in die het Pharizeïsme als een vloek vergezelt. Bunyan maakt de opmerking, dat „Mondchristen” er op een afstand beter uitziet dan van dichtbij. Wat is dat ondeugend en raak gezegd. Zie den pralenden Farizeër uit de gelijkenis van Jezus naar den tempel gaan. Wat ruischt zijn kleed! Hoe eerbiedwaardig is zijn gebaar als hij de handen vol devotie openvouwt en ophéft ten hemel! Men zou zeggen, een pauze die op een heuvel staat te cokketteren in de zon! Maar zie hem eens van dichtbij. Hoe arm is hij aan waarlijk goede werken die waarde hebben in Gods oogen!

Bunyan laat „Mondchristen” voorts wonen in de „Praatbuurt” en zegt, dat hij de zoon is van „Mooiprater”. Wat is dat alles vlijmscherp en raak gezegd. En dan dat praten dat hij doet! Woorden, woorden, woorden! Tientallen van geleerde, theologische beschouwingen, maar zonder hart, zonder band aan het leven, zonder bekeering! En dan zegt Bunyan mooie dingen als deze: „zooals het lichaam zonder ziel dood is, zoo is het spreken over geestelijke dingen zonder meer, dor en doodsch.” „De ziel van den godsdienst is de beoefening ervan in de praktijk van het leven.” „Er is een kennis die opgaat in koele, afgetrokken bespiegeling en een andere, die gepaard gaat met de gaven der genade en deze alleen brengen den mensch ertoe Gods wil van harte te gehoorzamen. Met de eerste kennis zijn mooipraters tevreden, maar de tweede wordt door de ware Christenen gezocht. „Geef mij verstand en ik zal uw wet houden, ja ik zal ze onderhouden met mijn gansche hart” (Ps. 119: 34).

Wat is verrukkelijker in dit boek dan het einde? Het sterven van de pelgrims wordt een feest en hun heengaan van deze tyrannieke aarde een ingaan in een stad, uit wier geopende deuren ons melodieën van hemelsche schoonheid tegenwaaien. Neem het boek hier, aan het eind, of in het midden of aan het openend begin, altijd is het rijk, diep en vol vertroosting. Het spreekt ook tot elken leeftijd. De verhaaltant bekoort het kind, maar de inhoud van het verhaal den rijpen grijsaard. Onze jonge mannen zullen er voedsel in vinden voor hun idealen en als onze jonge vrouwen zich Barmhartigheid tot een exempel stellen, zullen ze aan het eind van hun leven de wet van de vrouw die den Heere vreest, hebben vervuld.

Er zou nog heel veel op te noemen zijn, waaruit de verdiensten van de „Christen en Christinnereis” kan blijken, maar wij moeten hier eindigen.

Wij bezitten uit den tijd toen Bunyan's „Christenreis” voor het eerst verscheen een merkwaardige plaat die veel te denken geeft.

Op den achtergrond ziet men den winkel van Bunyan's uitgever, Nathanaël Ponder, juist op het oogenblik dat de eerste druk van zijn „Christenreis” voor het Engelsche publiek beschikbaar wordt gesteld. Een groote groep van belangstellenden verdringt zich om het boekken, dat juist de pers verliet, te koopen. Jonge mannen en grijsaards, boeren, de spade in de eene hand en eenig geld in de andere, en elegante dames komen uit den winkel naar buiten loopen of staan aandachtig stil om in het zoeven aangeschafte boekje te lezen.

Dit beeld, dat eens waarheid was, moge weer werkelijkheid worden in onze dagen. Er komt weer een nieuwe, intense belangstelling voor den Bedfordsch Droomer. De uren die men aan de lectuur van zijn boek besteedt zullen niet verloren zijn, maar winst beteekenen voor het geestelijk leven. Wie veel met Plato omgaat, wordt eindelijk Platonisch en wie veel in Calvin leest wordt steeds meer Calvinist. Maar als wij omgang zullen zoeken met Bunyan's figuren en vooral den held uit zijn boek ons voor oogen zullen stellen, zullen wij betere Christenen worden, Christenen die dezelfde moeilijkheden hebben te overwinnen maar wien ook eenzelfde, glorieuze levende wacht.

Ds. A. G. WOLF.

John Bunyan, naar eene teekening.